

Nr 33.

Ankom till riksdagens kansli den 14 maj 1946 kl. 5 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående revision av bestämmelserna i 6 kap. strafflagen om skadestånd m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 175, vilken behandlats av första lagutskottet, ha herrar *Werner* och *Pettersson* i Ersbacken hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om allsidig och skyndsam revision av 6 kap. strafflagen jämte andra lagbestämmelser, som reglera rätten till skadestånd i utomobligatoriska förhållanden.

I motionen anföres till en början följande:

De lagregler, som för närvarande gälla vid domstols prövning av framställda skadeståndsanspråk av s. k. utomobligatorisk art, regleras huvudsakligen i 6 kap. strafflagen. Det torde dock kunna göras gällande att lagstiftningen på skadeståndsrättens område icke följt utvecklingen och de nya förhållanden, som uppstått, särskilt med hänsyn till den växande skadefrekvensen i anledning av motortrafiken och den industriella utvecklingen.

I vissa viktiga avseenden äro lagstadgandena ålderdomliga, knapphändiga och ofullständiga, varigenom skadeståndsrätten framstår såsom oklar och enligt nutida begrepp otillfredsställande. På grund härav har rättstillämpningen måst utformas i en genom en mångfald prejudicerande domstolsutslag utvecklad rättspraxis, vilken dock icke präglats av den enhetlighet och klarhet som måste anses önskvärd. Det visar sig ofta i rättstillämpningen att osäkerhet och oklarhet råder vem som är pliktig att ansvara för en genom brott, vållande eller på annat sätt uppkommen utomobligatorisk skada. Samma oklarhet råder ofta om vem som lagligen är att anse som rätt målsägande och sålunda berättigad till ersättning för liden skada.

En annan bristfällighet hos gällande lagstiftning har framträtt under beredskapstiden då i beredskapstjänst skadade icke med stöd av lag kunnat tillerkännas ersättning för ofta svårartad invaliditet. Det är uppenbarligen icke förenligt med en sund rättsuppfattning att dessa människor skola utlämnas till hjälplöshet eller ställas i beroende av en eventuell allmän hjälpverksamhet.

Särskilt otillfredsställande och efter nutida åskådning otillräcklig synes den rätt till skadestånd vara som regleras i 6 kap. 4 § strafflagen. I detta lagrum behandlas förutsättningarna för skadestånd åt personer, vilka enligt stadgande i lag äga rätt till underhåll av någon, som blivit dödad genom annans vållande, exempelvis vårdslös bilkörning. Tillämpningen av detta lagrum synes ofta leda till att även mycket starkt grundade ersättningsyrkanden av domstolarna lämnas utan bifall. Med hänsyn härtill torde en lagändring, varigenom förutsättningarna för utbekommande av skadestånd i hithörande fall närmare klarläggas, vara i hög grad påkallad.

Motionärerna redogöra i fortsättningen för ett av en häradsrätt avgjort mål rörande tillämpning av 6 kap. 4 § strafflagen ävensom för de i Nytt Juridiskt Arkiv 1945 s. 16 och s. 357 refererade rättsfallen, varefter anföres följande:

Fråga är om det numera kan anses riktigt eller försvarbart om rätten att lagligen kunna utkräva ersättning för i ifrågavarande avseenden liden skada, helt eller delvis, skall ställas i beroende av den skadelidandes ekonomi. Har någon utan eget vållande, av annan, eller på grund av omständigheter, varför annan har att ansvara, tillfogats skada, bör huvudregeln vara den, att den skadelidande skall hållas skadeslös oavsett om han äger möjlighet att själv bära följderna eller icke. Lika oriktigt, som det skulle vara att låta skadeståndsanspråket bli beroende av den skadelidandes ekonomi, skulle det vara att låta den skadevållandes inkomst- och förmögenhetsförhållanden vara avgörande för om skadestånd skall utdömas eller icke. Kan den senare ej fullgöra ersättningsskyldigheten bör denna täckas genom betryggande försäkring.

En annan bristfällighet hos lagrummet är, att det underhåll, som enligt detsamma kan tillkomma en dödad persons föräldrar, på grund av ojämn tolkning mången gång utdömes otillräckligt och att framställda ersättningsanspråk emellanåt bliva helt underkända.

En reglering av skadeståndsrätten innefattande närmare anpassning till nutida förhållanden och rättsbegrepp har sålunda på allra senaste tiden kommit att framstå såsom oavvislig. Särskilt i betraktande av den våldsamt ökande olycksfrekvensen genom biltrafiken torde en översyn av gällande bestämmelser om rätt till skadestånd i utomobligatoriska förhållanden icke längre böra undanskjutas.

Utskottet.

De i förevarande motion väckta frågorna äro synnerligen vittutseende och samtidigt mycket svårlösta. Skadeståndsrätten är av central betydelse för hela rättsordningen och rymmer en lång rad spörsmål, vilka äro av stor vikt ur praktisk synpunkt. Skador av olika slag uppstå dagligen i all slags verksamhet och i vanlig handel och vandel. Skadorna kunna antingen uppkomma genom brott eller annan handling, respektive underlåtenhet, i utomobligatoriska förhållanden, varmed avses sådana fall i vilka den skadevållande icke förut står i avtalsförhållande till den skadelidande, eller också genom åtgärd eller underlåtenhet i avtalsförhållanden. Frågan om skadestånd i sistnämnda hänseenden omfattas icke av motionen. Det kan dock erinras om att en bestämd skiljelinje icke alltid kan dragas mellan obligatoriska och utomobligatoriska rättsförhållanden.

I motionen göres gällande att lagbestämmelserna om skadestånd äro ålderdomliga, knapphändiga och ofullständiga, och att skadeståndsrätten till följd härav framstår såsom oklar och enligt nutida begrepp otillfredsställande. Vid en granskning av gällande rättsregler på detta område uppkomma i huvudsak följande olika frågeställningar:

- 1) i vilka fall eller under vilka förutsättningar skall skadestånd utgå?
- 2) hur skall skadeståndet beräknas?
- 3) vem är att anse som målsägande? och
- 4) hur kan skadeståndsplikten göras effektiv?

Förutsättningarna för skadestånd. Huvudregeln härom innefattas i 6 kap. 1 § strafflagen, vilket lagrum kvarstår oförändrat från tillkomsten av 1864 års strafflag. Lagrummet är av följande lydelse: »Skada, som någon genom brott annan tillfogar, skall av den brottslige gäldas, evad brottet skett med uppsåt eller av vållande. Har den, som skadan led, genom eget vållande, därtill medverkat; varde skadeståndet jämkat, efter ty som skäligt prövas.»

Som förutsättning för skadeståndsskyldighet upptages här i främsta rummet att skadan uppkommit genom brott. Det är emellertid otvivelaktigt och bestyrkt av en fast rättspraxis, att stadgandet är tillämpligt även i fråga om annan utomobligatorisk skada. Att skadeståndsplikten enligt ordalagen begränsats till brottsliga handlingar beror på att bestämmelserna av historiska skäl fått inflyta i strafflagen.

Enligt lagrummet fordras för skadeståndsskyldighet vidare, att den skadevällande handlat med uppsåt (dolus) eller vållande (culpa) i förhållande till skadan. Om varken uppsåt eller vållande ligger den skadegörande till last, blir han alltså enligt huvudregeln fri från skadeståndsansvar. Denna regel, vilken i allmänhet brukar betecknas som culparegeln, ansågs kring mitten av 1800-talet utgöra en allmängiltig och bestående princip för skadeståndsskyldigheten.

Redan kort tid efter det culparegeln lagfästes såsom grundläggande princip för den svenska skadeståndsrätten medförde samhällsutvecklingen och nya åskådningssätt att regeln på olika sätt uppluckrades och kompletterades med andra bestämmelser. Culparegeln visade sig dels i många hänseenden svårtolkad och dels otillräcklig i fråga om de skadesituationer som uppstodo genom de moderna trafikmedlens tillkomst och den allmänna industrialiseringen. Genom särskilda lagar infördes s. k. strikt ansvar, d. v. s. ansvar utan egen culpa, i åtskilliga fall och samtidigt skärptes undan för undan kraven på varsamhet i praxis, varigenom tillämpningsområdet för culparegeln faktiskt vidgades. Exempel på vidgat skadeståndsansvar inom lagstiftningen erbjuda lagen den 12 mars 1886 angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift, lagen den 27 juni 1902 innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, lagen den 30 juni 1916 angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik, vilken ersatt en lag av år 1906 i samma ämne, lagen den 19 juni 1919 om flottning i allmän flottled samt lagen den 26 maj 1922 angående ansvarighet för skada i följd av luftfart. Dessa lagar innehålla bestämmelser om ersättningskyldighet i vissa fall för underordnads vållande eller oberoende av någons vållande, om omkastning av beviskyldigheten till den skadelidandes förmån etc.

Inom sjörätten förekommer redan sedan längre tid tillbaka en utvidgning av skadeståndsansvaret utöver vad i allmänhet gäller. Enligt 8 § sjölagen svarar sålunda redare i viss utsträckning för bl. a. skada, som genom fel eller försummelse i tjänsten åstadkommes av befälhavare, någon av besättningen eller lots, som anlitas för fartygets navigering.

Även lagarna den 2 juni 1933 om ägofred och den 30 juni 1943 om tillsyn över hundar erbjuda exempel på strikt skadeståndsansvar.

Vid sidan härav har, som redan antytts, en viss utvidgning av området för culpaparegelns tillämplighet ägt rum i praxis. I vissa fall synes också skadeståndsskyldighet ha ålagts utan direkt stöd av culpaparegeln. Domstolarna ha mycket ofta haft att taga ställning till frågan om skadestånd i utomobligatoriska förhållanden, och det föreligger en rikhaltig samling av rättsfall på detta område. Redan mängden av de avgöranden i hithörande frågor som anmärkts i lageditionen under olika lagrum i 6 kap. strafflagen ger vid handen att rättspraxis inom skadeståndsrätten är mycket svåröverskådlig. En granskning av dessa avgöranden synes utvisa, att domstolarna visserligen äro benägna att alltjämt i princip upprätthålla culpaparegeln, men genom skärpning av aktsamhetskravet eller på annat sätt söka tillgodose samhälls-utvecklingens behov av ett utsträckt skadeståndsansvar.

Enligt rättspraxis gäller att skada som vållats av driftsledare i självständig ställning medför skadeståndsskyldighet för företaget, vare sig skadan drabbat någon i företaget anställd eller en utomstående person, och att arbetare tillerkännes ersättning av företaget för skada vållad av förman eller av arbetskamrat, åt vilken anförtrotts en för kamraterna särskilt riskfylld arbetsuppgift. Till anställningsavtalets natur har ansetts höra, att arbetsgivaren ikläder sig en viss garanti för att arbetarna icke utsättas för olycksfall i arbetet. I viss utsträckning täckas riskerna av den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete enligt 1916 års lag i detta ämne.

Huruvida en från culpaparegeln fristående skadeståndsskyldighet i princip föreligger vid utövande av s. k. farlig verksamhet, särskilt av industriell natur, är föremål för delade meningar. Skadeståndsplikt i dylika fall har ofta kunnat grundas på culpaparegeln, ej sällan med hänsyn tagen till att föreskrift i arbetarskyddslagstiftningen blivit åsidosatt.

I åtskilliga fall har förklarats, att innehavaren av ett företag (kommunikationsmedel, hotell, affärsbutik etc.) har att ansvara för att anordningarna vid företaget äro sådana att allmänheten som anlitar detsamma icke utsättes för skador. Ersättningskyldigheten i hithörande fall har motiverats på olika sätt. Understundom har culpa i egentlig mening förelegat, och då har denna grund för skadeståndsplikten kunnat åberopas. I vissa fall har det ansetts ligga i sakens natur, att företagaren påtagit sig ett visst ansvar gentemot kunder och andra som anlita företaget. Liknande synpunkter ha framkommit i åtskilliga avgöranden som avse skadestånd på den grund att väg eller gata icke hållits i nöjaktigt skick, med påföljd att trafikant kommit till skada.

I grannskapsförhållanden inträder enligt rättspraxis skadeståndsskyldighet utan vållande i stor utsträckning. I fråga om s. k. immissioner, d. v. s. rök, sot, lukt, buller och dylika olägenheter från en fastighet eller industriell anläggning, har skadestånd oberoende av culpa utdömts i den mån intrånget på angränsande fastigheter ansetts överskrida vad ägarna av dessa fastigheter med hänsyn till rådande förhållanden skäligen bort tåla. Liknande betraktelsesätt ha kommit till uttryck i vissa fall då fastighet skadats genom grävning, sprängning eller andra grundarbeten på grannfastighet.

Ett särskilt spörsmål inom skadeståndsrätten utgör frågan om stats och

kommuns ansvar för åtgärder av deras tjänstemän. Som huvudregel lärer gälla att staten icke ansvarar för fel som begås av befattningshavare under utövande av statlig verksamhet. Undantag till regeln innefattas i bl. a. lagen den 10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän m. fl., lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl. samt förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring. Förslag om ändrade bestämmelser i de hänseenden, som regleras i sistnämnda författning, har nyligen förelagts årets riksdag. I nu förevarande motion erinras om otillräckligheten i de ersättningar, som utgått till värnpliktiga som skadats under beredskapstjänstgöring. Anspråk på ersättning torde också ha avvisats i vissa fall, då gottgörelse åt den skadade skäligen bort utgå. I detta sammanhang kan tilläggas att kronan understundom ålagts skyldighet att gottgöra skador, som orsakats utomstående vid militära övningar och vid utförande av anläggningar för försvaret. I vissa fall synes skadeståndsplikten ha grundats i den osedvanligt stora fara för utomstående, som varit förenad med ifrågavarande åtgärder.

I 6 kap. 6 § strafflagen ha meddelats särskilda lagbestämmelser om skadeståndsskyldighet för barn under 15 år och för »otillräkneliga» personer. Beträffande ifrågavarande kategorier gäller enligt anförda lagrum att skadestånd skall utgå endast om och i den mån det med hänsyn till vederbörandes sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt må anses skäligt. Domstolen äger sålunda i varje särskilt fall diskretionärt pröva, huruvida vederbörande skall fritagas från skadeståndsskyldighet eller åläggas att utgiva skadestånd till fullt eller nedsatt belopp. Ungdomar i åldern mellan 15 och 21 år äro skyldiga att gälda skadestånd enligt samma regler som gälla för vuxna personer.

Hur skall skadeståndet beräknas? Som huvudregler gälla *dels* att endast ekonomisk skada ersättes *och dels* att ersättning skall utgå till skadans fulla belopp. Även till dessa regler finnas åtskilliga undantag. I de fall som regleras i 6 kap. 2 och 3 §§ strafflagen ersättes sålunda även skada av icke-ekonomisk natur. Enligt förstnämnda lagrum skall i mål om kroppsskada även ersättning för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men ingå i skadeståndet. För lidande som tillskyndas någon genom brott mot den personliga friheten eller genom falsk angivelse eller annan ärekränkande gärning skall ersättning utgå enligt bestämmelsen i 6 kap. 3 § strafflagen. Andra exempel på ersättningsskyldighet för icke-ekonomisk skada innefattas i 27 a § lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk samt 9 kap. 8 § vattenlagen.

Undantag från regeln att skadan skall ersättas till sitt fulla belopp äro upptagna i vissa lagbestämmelser, enligt vilka domstolen äger rätt att fastställa skadeståndet till det belopp som kan anses skäligt med hänsyn till omständigheterna i målet. Exempel härå erbjuda stadgandena i 6 kap. 4 § strafflagen, vilka beröras nedan, och bestämmelserna om ersättningsskyldighet för

barn och »otillräkneliga» i 6 § samma kapitel, för vilka utskottet ovan redogjort. Enligt 50 § sjömanslagen och 59 § sjölagen äger domstolen likaledes befogenhet att diskretionärt bestämma huruvida och till vilket belopp ersättning skall utgå för skada genom sjömans eller befälhavares åtgärd i tjänsten. Åtskilliga stadganden i aktiebolagslagstiftningen medgiva fastställande av skadeståndsbelopp efter skälighetsprövning av domstol.

Det är uppenbarligen mången gång förenat med stora svårigheter att uppskatta skadans belopp. I 35 kap. 5 § nya rättegångsbalken har upptagits ett särskilt stadgande, enligt vilket domstolen, när full bevisning om värdet av inträffad skada icke alls eller allenast med svårighet kan föras, äger uppskatta skadan till skäligt belopp.

Vem är att anse som målsägande? I motionen framhålles att oklarhet ofta råder om vem som lagligen är att anse som rätt målsägande och sålunda berättigad till ersättning för liden skada. De grundläggande bestämmelserna om målsägandebegreppet innefattas i 6 kap. 8 § strafflagen. Enligt detta lagrum är målsägande »den emot vilken brott begånget är, eller som därav förnärmad blivit eller skada lidit; så ock den, som för den förnärmade eller skadade målsmannarätt äger eller eljest satt är att talan föra».

Innebörden av dessa stadganden anses vara att endast den mot vilken brottet eller den skadegörande handlingen riktats eller som lidit direkt skada därav är målsägande. Som huvudregel gäller alltså att skada som drabbar tredje man icke ersättes. Ett mycket betydelsefullt undantag från denna regel innefattas i 6 kap. 4 § strafflagen, mot vilket lagrum motionen särskilt riktar sig. Lagrummet är av följande lydelse:

»Kommer någon, som jämlikt stadgande i lag äger rätt till underhåll av den, som blivit dödad, att genom dennes frånfälle sakna erforderligt underhåll; då skall honom, efter ty, med avseende å såväl den brottsliges tillgångar som andra omständigheter, skäligt prövas, tilläggas skadestånd; och må det skadestånd, efter omständigheterna, sättas att utgå på en gång eller å särskilda tider.»

Hur kan skadeståndsplikten göras effektiv? Det är självfallet av stor betydelse att den skadelidande utfår det skadestånd som kan ha blivit honom tillerkänt. Någon garanti härför erbjuder emellertid i regel icke gällande lagstiftning. Bestämmelserna om utmätning i avlöning äro sålunda tämligen ineffektiva, och införselinstitutet är icke tillämpligt i fråga om skadeståndsfordringar. Under lagstiftningsarbetet på utsökningsrättens område har vid flera tillfällen ifrågasatts att skadestånd på grund av brottsliga gärningar skulle tillerkännas en privilegierad ställning i exekutivt hänseende, men förslagen ha icke lett till lagstiftning. Det må här erinras om att 1945 års riksdag anhållit om revision av utsökningslagen och i samband därmed stående lagstiftning. Den begärda utredningen har ännu icke kommit till stånd.

Den säkraste och mest ändamålsenliga metoden att åvägabringa en effektivisering av skadeståndsbetalningen erbjuder det moderna försäkringsväsen-

det. I vissa fall har obligatorisk försäkringsplikt införts genom särskild lagstiftning. Så är fallet i fråga om trafikförsäkringen och försäkringen för olycksfall i arbete. Genom trafikförsäkringen ha reglerna om ansvarighet för bilskada i verkligheten erhållit en i viss mån ändrad innebörd. Trafikförsäkringen innebär i huvudsak dels att den skadelidande äger rätt att utbekomma skadeståndet av det försäkringsbolag hos vilket försäkringen tagits och dels att bolaget håller fordonets ägare skadeslös för vad han kan komma att utgiva på grund av ansvarighet för skada i följd av trafik med fordonet.

I detta sammanhang må anmärkas, att om flera personer tagit del i brott skola de enligt stadgandet i 6 kap. 5 § strafflagen svara solidariskt för skadan. Stadgandet äger även tillämpning i fråga om annan utomobligatorisk skada. Om någon av de skadeståndspliktiga erlagt större andel av skadeståndet än som anses böra belöpa på honom, äger han enligt nuvarande rättspraxis regressrätt gentemot de övriga.

Av den föregående redogörelsen framgår, att de svenska rättsreglerna om skadestånd i utomobligatoriska förhållanden innefattas *dels*, såvitt angår genom brott tillskyndad skada, i de ålderdomliga och knapphändiga bestämmelserna i 6 kap. strafflagen, *dels* i vissa särskilda lagar och författningar *och dels* i ett stort antal avgöranden av högsta domstolen. Motionärernas uttalande att rättspraxis icke präglas av den enhetlighet och klarhet som vore önskvärd torde knappast innebära någon överdrift. Detta förhållande torde främst vara förorsakat av bristen på klarläggande lagbestämmelser i ämnet. Rättspraxis har endast kunnat hämta ofullständigt stöd i skriven lag. På grund härav har skadeståndsrätten också, såsom motionärerna framhålla, blivit mycket svåröverskådlig. Detta är uppenbarligen icke tillfredsställande. För den enskilde är det mången gång svårt eller omöjligt att avgöra huruvida han har att svara för en uppkommen skada eller ej. Motsvarande svårigheter uppkomma för avgörandet av frågan vem som är närmast till att täcka skaderisker genom försäkring. Även domstolarna ställas mången gång inför betydande svårigheter vid avgörandet av skadeståndstvister.

Delade meningar kunna naturligtvis också råda i frågan huruvida gällande principer för skadeståndsrätten i alla hänseenden äro ändamålsenliga och väl avvägda.

Skadeståndsrättens uppgift torde från början ha varit att tillgodose rena rättvisesynpunkter. Ansvar för en inträffad skada borde åvila den som ur sådana synpunkter kunde anses närmast till att hära skadan. Överväganden av sådan art torde ha utgjort den egentliga grunden för culparegeln. Det har ansetts rättvist att den skadelidande under vissa förutsättningar erhåller gottgörelse för den skada han lidit. Denna restitutionsverkan torde allttjämt i allmänhet betraktas som en mycket betydelsefull uppgift för skadeståndsreglerna. Genom restitutionen skapas också en viss trygghet för den skadelidande. Det har emellertid framhållits att hänsyn även bör tagas till medbor-

garnas behov av trygghet mot att råka ut för skadeståndsskyldighet. Genom trygghetssynpunkten erhålla skadeståndsreglerna anknytning till försäkringsinstitutet, som i viss utsträckning kompletterar skadeståndsrättens regler. En annan uppgift för skadeståndsreglerna har ansetts vara att medverka till att allmänheten avhåller sig från skadebringande handlingar. Detta preventiva syfte har skadeståndet gemensamt med straffet.

Om det skulle anses att rena rättvisesynpunkter alltjämt böra vara avgörande för skadeståndsskyldigheten, kan det ifrågasättas huruvida det är rimligt och rättvist att exempelvis små barn, på sätt emellanåt sker, förklaras vållande eller medvållande till inträffade skador eller att en lots eller tågförare får ikläda sig en ruinerande betalningsskyldighet för kanske tämligen ursäktliga försummelser i tjänsten. Även ur restitutions- och preventions-synpunkt synes skadeståndsplikten i fall av anförda beskaffenhet i regel vara föga påkallad. Tvekan kan också råda om utgången varit rättvis och lämplig i vissa fall, i vilka t. ex. portvakten för en fastighet ålagts en betungande ersättningsskyldighet till person som skadats genom halkning utanför fastigheten eller en butiksinnehavare fått svara för skada som drabbat hans kunder genom olycksfall i butiken. Frågan om statens och kommunernas ansvar för åtgärder av tjänstemän torde också höra till de spörsmål inom skadeståndsrätten som behöva upptagas till saklig omprövning. Riksdagen hemställde år 1937 om utredning av frågan om ersättning av statsverket till den som lidit skada till följd av felskrivning i fastighetsbok. Med anledning härav påbörjades inom justitiedepartementet en utredning om det allmännas ansvar för skada som uppkommit genom fel eller försummelse av tjänstemän. Utredningen har emellertid icke lett till lagstiftning i ämnet.

Lämpligheten av de regler som gälla i fråga om skadeersättningens omfattning och beräkningen i olika fall av skadeståndets belopp kan också ifrågasättas. I olika sammanhang har föreslagits att de principer om skälighetsprövning som kommit till uttryck i exempelvis 6 kap. 6 § strafflagen och 50 § sjömanslagen skulle komma till en mera vidsträckt användning inom skadeståndsrätten. Även enligt utskottets mening kunna beaktansvärda skäl anföras för en utvidgning av området för en sådan skälighetsprövning. Beträffande målsägandebegreppet synes bl. a. den svårutredda frågan i vad mån målsägandens rätt må kunna övergå på efterlevande böra upptagas till prövning. Om önskvärdheten av att skadeståndsplikten om möjligt göres mera effektiv än för närvarande torde enighet råda. Även i detta hänseende ha, som ovan antytts, förslag till förbättringar framförts i olika sammanhang.

Åtskilliga skäl tala sålunda för att en allmän översyn av den utomobligatoriska skadeståndsrätten bör komma till stånd. Behovet av fastare grundsatser på detta centrala område av rättsordningen måste förr eller senare göra en sådan översyn ofrånkomlig. Därvid bör bland annat övervägas i vilken utsträckning hithörande grundsatser böra upptagas i skriven lag och huruvida en kodifikation av skadeståndsrätten bör ske i samarbete med våra nordiska grannländer.

Utskottet anser sig icke kunna taga ställning till frågan huruvida tiden nu är mogen för en allmän översyn och eventuell kodifiering av rättsreglerna på förevarande område. Det är uppenbarligen förenat med stora svårigheter att uppdraga några klara och enhetliga riktlinjer för ett lagstiftningsarbete av så vittutseende och invecklad beskaffenhet. Skadeståndsrätten befinner sig alltså i stark utveckling. Olika tendenser och åskådningssätt bryta sig mot varandra. Härom vittnar den stora mängden domstolsavgöranden med faktiskt eller skenbart motsatt utgång i likartade situationer, liksom den stora förekomsten av skiljaktiga meningar i hithörande mål. Tillämpningen av culparegeln är belysande för svårigheten att finna fastare normer på detta rättsområde. Culparegeln synes, såsom ovan antytts, alltså i huvudsak upprätthållas, men den har efter hand erhållit ett ändrat innehåll i praxis. Genom skärpning av aktsamhetskravet har culpabegreppet uttunnats i sådan grad, att man gjort gällande att skadeståndsplikten i vissa fall grundats på fingerad culpa. I åtskilliga viktiga frågor råda delade meningar bland de författare som behandlat skadeståndsrättsliga spörsmål. Det kan sålunda med fog sägas att åtskilligt flyter inom skadeståndsrättens område.

Genom anlitan av möjligheten att täcka uppkommande risker genom försäkring tillgodoses skadeståndsreglernas restitutiva syfte men även den ovan berörda trygghetssynpunkten. Den skadelidande får möjlighet att vända sig mot ett kapitalstarkt försäkringsbolag, och den skadevällande undgår en kanske ruinerande ersättningsplikt. Däremot är försäkringsskyddet uppenbarligen icke ägnat att tillgodose skadeståndsreglernas preventiva syfte. Snarare kunde befäras att försäkringsskyddet skulle leda till en minskning av försäkringstagarens varsamhet och därmed också till en ökning av antalet skadebringande handlingar. Huruvida försäkringen medfört dylika icke önskvärda verkningar undandraget sig utskottets bedömning.

Uppenbart torde vara att en revision av skadeståndsrätten bör ske under starkt hänsynstagande till försäkringsväsendets skadeutjämnande möjligheter. Det är ingalunda osannolikt att skadeståndsreglerna i en framtid kunna utformas så att de i likhet med viss försäkringsverksamhet få till huvudsaklig uppgift att skapa social trygghet. Den allmänna utvecklingen synes snarast peka mot ett sådant mål. Vid en blivande översyn av skadeståndsrätten böra de sociala synpunkterna starkt beaktas. Möjligheten att i större eller mindre utsträckning samordna skadeståndsrätten med socialförsäkringen och den allmänna socialpolitiken bör alltså icke lämnas ur sikte. Även inom dessa områden pågår för närvarande ett omfattande reformarbete. Det är icke uteslutet att avsevärda ändringar i gällande skadeståndsrätt kunna befinnas påkallade ur socialpolitisk synpunkt. Särskilt kan ifrågasättas huruvida det ur sådan synpunkt är motiverat att den skadelidandes möjlighet att erhålla skadestånd i så hög grad som för närvarande är beroende av det sätt på vilket skadan uppkommit.

Frågan om skadestånd på grund av brottslig gärning får antagas komma att upptagas till övervägande av strafflagberedningen i samband med dess utarbetande av förslag till ny straffbalk eller skyddsbalk. Möjlighet föreligger

därför att 6 kap. strafflagen kommer att upphävas såvitt avser skadestånd såsom brottspåföljd. Det kan uppenbarligen icke vara lämpligt att de i detta kapitel upptagna bestämmelserna, vilka efter ordalagen endast äga avseende å brottsliga gärningar, härefter bibehållas såsom normer för skadeståndsrätten i allmänhet.

Initiativ till ett återupptagande av det nordiska lagstiftningsarbetet har nyligen tagits från svensk sida. Enligt vad utskottet inhämtat torde skadeståndsrätten komma att bliva föremål för överläggningar i detta sammanhang. Det är självfallet värdefullt om erfarenheterna från våra grannländer kunna tillgodogöras vid det svenska lagstiftningsarbetet på detta centrala område. I dessa länder föreligga i stor utsträckning samma spörsmål och liknande svårigheter inom skadeståndsrättens område som för Sveriges del. Skadeståndsrätten synes fördenskull väl ägnad att göras till föremål för gemensamma nordiska överläggningar. Uteslutet torde icke vara att enhetliga bestämmelser i åtminstone någon omfattning skulle kunna utarbetas för de olika nordiska länderna.

Då det med hänsyn till vad nu anförts kan förutsättas att frågan om en allmän revision av skadeståndsrätten inom en relativt snar framtid upptages till prövning, finner utskottet sig sakna tillräcklig anledning att föreslå riksdagen att hemställa om en utredning av sådan omfattning.

Motionärernas kritik av gällande skadeståndsregler riktar sig, som ovan framhållits, i främsta rummet mot bestämmelserna i 6 kap. 4 § strafflagen. Enligt motionärernas mening leder utformningen av detta lagrum ofta till att även mycket starkt grundade ersättningsanspråk måste lämnas utan bifall av domstolarna. Till belysning härav återopas i motionen vissa domstolsavgöranden, vilka enligt motionärerna giva vid handen att tillämpningen av lagrummet varit otillfredsställande och även starkt växlande.

Även enligt utskottets mening synas möjligheterna att utbekomma skadestånd enligt lagrummet i olika hänseenden vara alltför begränsade. I första hand torde böra övervägas att något vidga kretsen av de personer som må kunna tillerkännas skadestånd i anledning av annans död. För närvarande tillkommer skadeståndsrätt endast dem som enligt stadgande i lag äga rätt till underhåll av den som blivit dödad. Det synes böra utredas om och i vilken utsträckning skadeståndsrätt överhuvud taget bör tillerkännas personer vilka varit beroende av den dödade för sin försörjning, oavsett om underhållet varit grundat i lagstadgande, avtal eller frivilligt åtagande.

Enligt paragrafens nuvarande lydelse är skadeståndsskyldigheten knuten till den förutsättningen, att den underhållsberättigade kommer att sakna erforderligt underhåll genom den underhållsskyldiges frånfalle. Även i detta hänseende synes en utvidgning av lagrummets tillämpningsområde kunna ifrågasättas. En persons frånfalle kan leda till en mycket kännbar försämring av de efterlevandes ekonomiska ställning, även om dessa icke därigenom komma att sakna erforderligt underhåll. Motionärerna framhålla särskilt de ödeläggande följder som en husmoders död kan medföra för familjens ekonomi och levnadsförhållanden. Att utestänga de efterlevande från möj-

ligheten att erhålla ersättning i dylika fall synes icke skäligt. En sådan ordning innebär, såsom motionärerna antyda, på sitt sätt en orättvis värdering av särskilt kvinnornas verksamhet i hemmet. I senare praxis har dock större hänsyn tagits till värdet av de gifta kvinnornas verksamhet för familjens försörjning.

I samband med de ändringar av lagrummet som vidtogos 1926 framhöll dåvarande departementschefen, att underhållsplikten måste vara av så att säga aktuell natur. Skadestånd borde dock kunna utgå, om t. ex. en familjeförsörjare på grund av arbetslöshet blivit tills vidare urståndsatt att försörja sin familj eller en fader till barn utom äktenskap uraktlåtit att betala underhåll till barnet, trots att han ägt medel därtill. I senare praxis synas domstolarna ha visat något större benägenhet att utdöma skadestånd i sådana fall i vilka underhållsplikten ännu icke aktualiserats men de efterlevande kunnat räkna på bidrag i framtiden. Exempel härpå erbjuder det av motionärerna omnämnda rättsfall, vilket refererats i Nytt Juridiskt Arkiv 1945 s. 357. Enligt utskottets mening tala beaktansvärda skäl för en sådan mera liberal tolkning. Med hänsyn till lagtextens utformning kan det emellertid antagas, att domstolarna endast mera undantagsvis anse sig kunna utdöma skadestånd, när underhåll icke utgår redan vid tiden för dödsfallet. En uppmjukning i nu antydd riktning av förutsättningarna för skadestånd torde fördens skull böra tagas under övervägande.

Även i andra hänseenden torde en utsträckning av skadeståndsmöjligheten böra övervägas. Bland annat torde möjligheten att medgiva skadeståndsrätt för dem som erhållit eller kunnat påräkna bidrag från den dödade för sin utbildning böra upptagas till prövning.

I en till utskottet ingiven skrivelse från de ömsesidiga socialförsäkringsbolagens förening har erinrats att livränta åt efterlevande till den som dödsats genom olycksfall i arbete enligt olycksfallsförsäkringslagen utgår, oberoende av frågan huruvida de efterlevande genom dödsfallet kommit att sakna erforderligt underhåll. Enligt föreningens mening bör åt 6 kap. 4 § strafflagen givas en utformning som åtminstone i huvudsak överensstämmer med stadgandena i olycksfallsförsäkringslagen. Huvudregeln borde sålunda vara att den skadelidande hålles skadeslös, oavsett om han äger möjlighet att själv bära följderna av olycksfallet eller ej. Motionärerna ha givit uttryck för en liknande uppfattning. Utskottet anser sig icke i detta sammanhang böra taga ståndpunkt till frågan om en så långtgående utvidgning av skadeståndsrätten men förutsätter att även denna fråga uppmärksammas under den utredning angående 6 kap. 4 § strafflagen som enligt utskottets mening bör komma till stånd. Hänsyn bör därvid tagas till de av utskottet berörda socialpolitiska synpunkterna och till resultatet av det pågående sociala reformarbetet.

En utredning rörande revision i nu antydda riktningar av bestämmelserna i 6 kap. 4 § strafflagen torde kunna verkställas utan avvaktan å en översyn av skadeståndsrätten i dess helhet. Med hänsyn till den starkt ökade olycksfrekvensen på grund av motorfordonstrafiken bör en revision av ifrågavarande bestämmelser komma till stånd så snart som möjligt.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 175, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om skyndsamt utredning angående revision av bestämmelserna i 6 kap. 4 § strafflagen, med beaktande av vad utskottet här ovan anförts, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 14 maj 1946.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Schlyter, Bergquist, Karl Emil Johanson, Ahlkvist, Löthner* och *Olofsson** samt fruar *Sjöström-Bengtsson** och *Svenson*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Werner* och *Berg*, fru *Gustafson* samt herrar *Ljungberg, Rylander, Sundström* i Vikmanshyttan och *Andersson* i Mölndal.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.
